



INTRODUCTIE EN HIJ IS EEN VAN DE ZEER ZWIJGENDE VADERS...

Maryam, een kleine, tengere vrouw. Ze spreekt haar woorden zorgvuldig uit, behoedzaam bijna.

Ze vermijdt overdrijvingen. Ingetogen verhaalt ze dat haar vader naar Nederland kwam, in plaats van hierheen vluchtte. Hoe hij naar Auschwitz ging, in plaats van op transport gesteld werd.

Weloverwogen, overdacht.

De kunst van het weglaten: dat levert eenvoud en soberheid op.

Daarmee komen des te indrukwekkender haar opgedane ervaringen, haar observaties, haar behoefte aan nuanceren aan het licht. Ook haar behoefte om over te dragen is merkbaar.

Tijdens haar verhaal komt de rode draad in haar leven tot uitdrukking: het vastleggen, overdragen, ook het overleveren: schrijven voorbij de gemakzucht, noemt ze dat.

Maryam, dochter van een Joodse vader en een Hollands-Javaanse moeder, kind van de oorlog, kind van de vrede.

INTERVIEW MARYAM

Mijn vader en zijn familie komen uit Oost Europa. Hij is ergens in Duitsland (of nog verder naar het Oosten) geboren. In zijn papieren staat Berlijn, maar in Berlijn weten ze van niets. Wij kunnen het niet meer achterhalen. Als jongetje van 14 is hij in 1927 met zijn ouders naar Nederland gekomen. Is nog in Duitsland Bar Mitswa geworden, maar heeft verder geen orthodox-joodse opvoeding gehad. Hij heeft ondergedoken gezeten en is toen verraden en naar Auschwitz gegaan en hij heeft dat overleefd. En hij is een van de zeer zwijgende vaders....! Het enige dat ik heel veel en heel jong meekreeg, waren zinnen als jij en jouw generatie moeten zorgen dat dit nooit meer gebeurt. Dat is vooral in mijn puberteit heel zwaar geweest.

Mijn moeder is geboren in, zoals ze dat noemde, Nederlands Oost-Indië. Ze heeft Hollands en Javaans bloed. Zij kwam ook in 1927 naar Nederland. In tegenstelling tot mijn vader vertelde zij wel veel en graag over haar jeugd en achtergrond. Zij heeft ontzettend genoten van haar jeugd en van die vrije, ruime, Indische natuur. Haar vader zei altijd: We zijn kolonisten en geen kolonialen. Ik heb dat ook altijd graag en heel naïef geloofd. Ook nu geloof ik in dat verschil. Toch zal ik niet gauw op vakantie naar Indonesië gaan: ik voel me daar (en elders) erg wit en blank.

Mijn ouders hebben elkaar in Nederland ontmoet. Ze waren toen tegen de 20. Na 8 jaar verloving zijn ze in het begin van de oorlog getrouwd: op een van de laatste dagen dat gemengde huwelijken toegestaan waren.... Daarna hebben ze elkaar lang niet meer gezien: mijn vader ging onderduiken en daarna kwam Auschwitz. Mijn moeder heeft in het verzet gezeten. Een deel van haar familie heeft in Indië in de Japanse kampen gezeten; de meesten hebben dat overleefd en enkelen niet.

En mijn vader kwam terug.

Hij kwam terug in juni 1945, nadat op 27 januari Auschwitz door de Russen werd bevrijd. Hij woog 32 kilo en was ernstig ziek.

Mijn moeder had de hongerwinter en het verzet overleefd. Zij was al een jaar niet meer ongesteld geweest, maar 9 maanden later was ik daar.... Alleen fysiek al vind ik dat zo iets wonderbaarlijks.

Het heeft mij altijd het gevoel gegeven dat ik het leven moet beleven. Het moet beleefd worden. Het mag niet zomaar weg gesudderd worden.

Waar ik altijd een grote bewondering voor heb gehad, is dat er in ons gezin altijd een sfeer van vertrouwen, van liefde en van hoop was. Ondanks de voorzichtigheid die er was, want vlak na de oorlog was alles nog op de bon, en de ernstige ziektes van mijn vader en ondanks het feit dat mijn ouders ook weer aan elkaar moesten wennen en aan het leven. Twee jaar later werd mijn zusje geboren. Zij heet niet voor niets *Joyce*. Dat betekende dat het toen allemaal beter ging....

Hoewel ik niet uit een religieus gezin kom, heb ik altijd geweten dat er meer is tussen hemel en aarde. Mijn moeder's achtergrond, ze straalde een zekere rust en wijsheid uit, en mijn vader's Joodse achtergrond, hoewel niet orthodox, hebben me tot op zekere hoogte beïnvloed. Ik had behoefte aan iets. In mijn puberteit dacht ik dat ik moest kiezen. Ik heb toen korte tijd gekozen voor het Zionisme; ik had zelfs emigratieplannen. Leerde Iwriet, maar ben toch op het allerlaatste moment in Nederland gebleven.

Ik ben heel kort getrouwd geweest. Met een Hindoestaanse man. Dat was natuurlijk niet voor niets, trouwen met iemand uit een andere cultuur. Het paste erg bij mijn ideeën en ik heb van hem gehouden. We kregen 2 kinderen en hebben een tijd in Suriname gewoond. Zijn ouders kwamen uit India en hij was geboren in Suriname. In Suriname noem je iemand met *zoveel soorten bloed, een meng-water*.

Mijn kinderen zijn dus nog grotere *mengwaters* dan ik ben.

De oorlog is er altijd geweest: in mijn achterhoofd, in mijn lijf. In de verschillende periodes in mijn leven telkens op een andere manier, maar altijd aanwezig. Ik heb er ook over geschreven. Toen ik nog heel jong was heb ik alles gelezen wat er te lezen viel. Een vriend, van mijn vader, nog van voor de oorlog, ook overlevende van de kampen, heeft mijn vaders leven een aantal keren gered en is na de oorlog assistent geweest van Bastiaans, was één van de mensen die wel praatte.

Van hem heb ik veel gehoord, met hem heb ik wel veel gepraat, in al die jaren met de oorlog in mijn achterhoofd en in mijn lijf en met tegelijkertijd het bewustzijn van het wonder dat ik leef.

Het leven genieten en bewust leven. Het besef dat ik dat moest vast houden heeft ertoe bijgedragen dat ik het wilde vastleggen en omdat ik altijd al graag schreef werd het gevoel steeds sterker dat ik met dat schrijven iets moest doen. In mijn 46-ste levensjaar heb ik uiteindelijk een soort dagboek geschreven over *lernen und lehren*, kern van het Joodse denken. Toen ik 50 werd heb ik *Omwille van Sarah* geschreven en nu schrijf ik veel *poëmen* en artikelen en ik ben een onderzoek begonnen over vredesopvoeding. Mijn drijfveer: vastleggen, overdragen, overleveren, *schrijven voorbij de gemakzucht* noem ik dat.

In mijn leven hebben twee vragen een rol gespeeld. De ene vraag was: Hoe had ik mij gevoeld als ik in 1946 in Duitsland was geboren? De andere vraag was: Wat zou ik hebben gedaan als ik in 1933 volwassen was en in Duitsland woonde?

Had ik dan gezien wat het gevaar was en als ik het al gezien zou hebben, zou ik dan het lef gehad hebben om geen partijlid te worden?.... Ik weet het niet, ik weet niet of ik het had gezien en ik weet niet of ik wel zo moedig was geweest. Ik weet nu, en dan spreek ik over mijn werk, dat ik vaak blij ben *met mijn grijze haren*, omdat het me lef geeft: ik durf nu meer en daar ben ik erg blij mee.

Door mezelf deze vragen te stellen, mezelf in zo'n situatie te plaatsen, kan ik een ander niet zomaar veroordelen.

Ik weet niet of ik wel zo moedig geweest zou zijn. Wat in mijn leven altijd zwaar gewogen heeft is dat ik mezelf recht in de spiegel wil blijven kijken. Integriteit: maar ik kan het hier en nu makkelijk zeggen en willen. Dat maakt me ook angstig. Stel dat er nu dingen gaan gebeuren.... zal ik dan, als ik werkelijk voor keuzes geplaatst wordt, er toe in staat zijn er naar te leven ? Ik weet het niet. Een mens kan het zich voornemen, maar als je er voor staat.... Ik ben niet zo moedig. Het enige waarvoor ik zou vechten, en dat ook wel gedaan heb, is voor mijn kinderen en kleinkinderen, en verder weet ik het niet. Ik wil daar eerlijk in zijn. Ik denk zonder ijdel te zijn, dat als heel veel mensen eerlijkheid in die zin durven te hebben en er bij stil willen staan, dat we dan al een heel eind verder zouden kunnen komen.

Deze leidraad in mijn leven heeft me uiteindelijk bij Kombi gebracht, nadat eerst een aantal ontmoetingen met mensen uit werkgroep Herkenning hadden plaats gevonden. Het altijd al aanwezige gevoel en groeiende bewustzijn: dat we uiteindelijk samen verder moeten, werd door de ontmoetingen met kinderen van ouders, die een politiek foute keuze hadden gemaakt, versterkt en bevestigd.

De reden die ik had om me bij Kombi aan te sluiten was wat afwijkend van die van veel anderen. Ik had de behoefte om mensen te ontmoeten die ook op allerlei manieren nog met de oorlog bezig zijn. Vooral met mensen met andere achtergronden, om samen te zoeken naar mogelijkheden om samen verder te gaan.

Ik heb mijn leven niet ervaren als een leven met trauma's. Ik heb me, voordat ik bij Kombi kwam, nooit een tweede-generatie deelgenoot gevoeld. Ik was gemotiveerd om mensen te ontmoeten, contact te delen, samen verder te gaan. Je kunt je misschien voorstellen dat ik onvermoede kanten van mezelf ben tegen gekomen tijdens de bijeenkomsten bij Kombi. Vooral waar ik als puber erg mee zat: ook ik was het kind van een schuldige overlever. Ik was ook het kind van een familie die wel degelijk koloniale trekjes had. Ik was blank en slechts half Jodin. Ik was graag vol Joods geweest. Het heeft mijn leven toen ik jong was erg getekend.

De betekenis ervan is dat de oorlog altijd een grote rol heeft gespeeld in mijn leven, maar tegelijkertijd was ik ook altijd diegene die het niet had meegemaakt. Mijn moeder zei bovendien altijd: *Meis, je hebt geen reden tot verdriet, of je hebt geen reden tot boosheid.*

Ik ben inmiddels ook een vrouw die keuzes heeft gemaakt en op de een of andere manier daarmee heeft leren leven: ik word haast nooit boos en ik heb ook geen behoefte om dat alsnog te leren. Ik had wel de behoefte om beter om te gaan met verdriet. Hoewel niet in eerste instantie de bedoeling heb ik door de ontmoetingen bij Kombi gerealiseerd, dat mijn ouders me daarin ook beperkt hebben. Toen ik zelf kinderen kreeg vond ik dat kinderen wel recht hebben op hun boosheid en eigen sores, dat was al heel bewust een afwijking van mijn eigen opvoeding; dat recht te hebben, daarvan werd ik me nog bewuster.

Ik heb me wel degelijk gerealiseerd dat ook ik een tweede generatie kind ben en om dat te erkennen *niet loyaal* was naar mijn ouders en dat ik er daarom zo'n moeite mee had. Dit bewustwordingsproces, het erkennen van verdriet, het weten dat ik haast nooit boos ben, dat ik ervoor gekozen heb om er zo mee om te gaan, het loyaliteitsconflict.... dat heeft voor mij alleen binnen Kombi kunnen gebeuren. Ik had niet het gevoel willen hebben dat het alleen aan deze achtergrond ligt. Voor mijn gevoel zou dat niet zuiver geweest zijn. Kombi gaf me de moed om eerlijk te zijn, nodigde me uit om het te delen in de ontmoeting met anderen, met andere achtergronden

Ik kan me wel voorstellen dat het voor anderen wel belangrijk is om aangesloten te zijn bij een eigen achtergrondgroep. Dat lotgenoten gevoel kan een bepaalde periode zeer belangrijk zijn in je leven. Maar voor mij geldt dat niet. Voor mij zit het verschil in de waarde van het bondgenoot zijn. Ik wil daar in de ontmoeting met anderen bij uitkomen. Ik was bang dat ik in een lotgenotengroep de weg daar naar toe zou afsluiten; dat er niet voldoende ruimte voor mij zou zijn om te nuanceren. Want een van de dingen die ik ook van mijn beide ouders meegekregen heb, is dat alles wat ogenschijnlijk zwart-wit lijkt, dat niet hoeft te zijn: er zijn altijd meer nuances mogelijk dat het in eerste instantie zwart-witte.

De mogelijkheden zien van alle kanten, ja, dat heb ik sterk meegekregen

Wat ook meespeelt is, dat ik me altijd een buitenstaander heb gevoeld. Ik vermoed dat ik ook bij een homogener groep altijd wel een buitenstaander zou zijn gebleven. Hoewel, ook al was ik vol joods of had ik duidelijker behoord tot een van de andere achtergrondgroepen, dan nog zou het niet in mijn aard gelegen hebben om me daar bij aan te sluiten.

Misschien ja....., dat het ook te maken heeft gehad met het gezegde van mijn ouders *jij hebt geen reden tot verdriet....* In kleinere kring had ik misschien opnieuw de kans gelopen tegen mezelf te zeggen geen reden tot verdriet te hebben.... Er zijn toch altijd anderen die meer reden tot verdriet hebben....?

In ieder geval is deze weg voor mij zinvol geweest.

De ontmoeting met mensen met een andere achtergrond die hetzelfde hebben meegemaakt en ervaren: dat ervaar ik als een verrijking.... Dat je elkaar durft te ontmoeten in de zin van Bubers Begegnung, en dan samen verder. Hierdoor vallen al die muren van hokjes waarin we elkaar plaatsen weg. Hoewel we die in zekere zin aan veiligheid en bescherming ook nodig

hebben, denk ik dat die muren nooit hoger zouden moeten zijn dan tot op borsthoogte en deurtjes moeten hebben.

Ik denk dat Kombi ook in de toekomst van waarde kan zijn voor mensen die elkaar op deze manier willen ontmoeten. Waar mensen moedig genoeg zijn om het te laten gebeuren. Er zijn nog steeds oorlogen; het houdt niet op! Er is genoeg reden om te stellen dat er behoefte is om te weten.

Binnen Kombi is veel ervaring, kennis en deskundigheid opgebouwd. Ik hoop dat er mogelijkheden komen om het overdraagbaar te maken. Het is kennis van mensen die ervaren hebben. Omdat ik ervaren heb dat met respect voor elkaars muurtje en achtergrond het wel mogelijk is om samen verder te gaan, omdat we over elkaars muurtje gekeken hebben. Ik heb ervaren dat deuren open kunnen en dan is er ruimte.